

Andreas Peter Møller, 1926

INDTRYK FRA RUSLAND I-VIII

	Andreas Peter Møller rejser Til Rusland	Hejmdal, 27. maj 1926
	De sønderjyske krigsfangers skæbne i Rusland <teksten omtrent enslydende med Hejmdal>	Nationaltidende, 28. maj 1926
	Efterforskninger efter fhv. krigsfanger i Rusland	Hejmdal, 1. juli 1926
I	En lægmands betragtninger	Hejmdal, 6. juli 1926
II	Krigsfangernes skæbne. De dødes by. Det ensomme kors	Hejmdal, 13. juli 1926
III	Et besøg i hungeregnene	Hejmdal, 16. juli 1926
IV	Russiske landbrugsforhold. Inden revolutionen	Hejmdal, 22. juli 1926
V	Det russiske landbrug under og efter revolutionen	Hejmdal, 24. juli 1926
VI	Det russiske landbrug under og efter revolutionen	Hejmdal, 27. juli 1926
VII	Skoleforhold	Hejmdal, 3. august 1926
	Skolelærer i Rusland	Roskilde Dagblad, 4. august 1926
VIII	Skoleforhold	Hejmdal, 7. august 1926
	Trsc. Bernadette Preben-Hansen	marts 2018

Andreas Peter Møllers indtryk fra Rusland er delvis læseværdige. Læseværdigheden skæmmes dog af den ekstreme statistiske tilgang til emnet. Andreas Peter Møller angiver ikke kilden til de statistiske oplysninger. Vi ved altså ikke, hvorfra Andreas Peter Møller har sine oplysninger, om de er tyske eller sovjetiske?

#TIL RUSLAND

Hejmdal, 27. maj 1926

Sønderborg. Redaktør Andreas Peter Møller rejser til Rusland for at skaffe oplysning om sønderjyske krigsfangers skæbne.

/ DE SØNDERJYSKE KRIGSFANGERS SKÆBNE I RUSLAND

Nationaltidende, 28. maj 1926

›Med understøttelse af grosserer Johan Hansen rejser redaktør Andreas Peter Møller fra Sønderborg til Rusland for at skaffe oplysning.

›Endskønt der er gået otte år siden verdenskrigen sluttede, er der endnu mange af deltagerne, særlig blandt dem, der faldt i russisk fangenskab, hvis skæbne man stadig er i uvidenhed om.

›De pågældende fanger er kommet ud på landet, har gang på gang forsøgt uden resultat at komme i forbindelse med hjemmet, har affundet sig med forholdene, sluttet bekendtskab og måske stiftet familie <i Rusland> [derinde/derude].

›Således skal den tyske regering, oplyser Hejmdal, gennem et eftersøgningsbureau, som den har oprettet i Novo Nikolajevsk, <Novosibirsk> have opsporet 260 forhenværende fanger. Kun fem af dem tog mod rejsepengene og rejste hjem. Resten ville blive i det indre Rusland.

›Også af sønderjyder savnes en del. Redaktør Andreas Peter Møller fra Sønderborg, der selv har været fire år i fangenskab i Rusland, vil nu forsøge, om det blandt andet gennem det tyske eftersøgningsbureau, vil være muligt at skaffe oplysning om disses skæbne. Han rejser derfor i begyndelsen af næste uge til Rusland.

›Til dette formål har grosserer Johan Hansen, Nordborg Slot, der stedse har vist stor interesse for sit hjemlands forhold, stillet femhundrede kroner til rådighed.

<HEJMDAL> ›Redaktør Møller vil i øvrigt studere forholdene i Rusland, og han vil her i bladet skildre sine oplevelser og indtryk fra rejsen.

#EFTERFORSKNINGER EFTER FHV. KRIGSFANGER I RUSLAND

Hejmdal, 1. juli 1926

›Det må betragtes som givet, at der ingen tidligere sønderjyske krigsfanger findes i Rusland.

›Sønderborg. Redaktør Andreas Peter Møller, der som bekendt har opholdt sig i Rusland en månedstid for at søge oplysninger om, hvorvidt der endnu skulle findes tidligere sønderjyske krigsfanger i live i Rusland, er nu vendt tilbage fra sin rejse. Han har blandt andet søgt oplysning op det tyske efterforskningskontor i Novo Nikolajevsk. Efterforskningen herfra, som blev hindret ved, at alle fangelejrenes arkiver er brændt eller forsvundne, sker systematisk og grundigt, idet der er udsendt spørgeskemaer til alle kommuner i hele Sibirien om, hvorvidt der i kommunen endnu opholder sig krigsfanger.

›Blandt de mange, man på denne måde har opsporet, var der ingen her fra Sønderjylland, ligesom det heller ikke på anden måde lykkedes redaktør Møller at finde nogen sønderjyder.

›Det må derefter desværre betragtes som givet, at alle endnu savnede sønderjyder, der har været i russisk fangenskab, er døde.

›Det tyske efterforskningskontor arbejder ligeledes stærkt på at fastslå, hvor de i fangenskab døde ligger begravet. Dette arbejde hindres i endnu højere grad ved, at arkiverne mangler.

›I nær fremtid vil redaktør Møller skrive en række artikler om forholdene i Rusland.

INDTRYK FRA RUSLAND

#I. EN LÆGMANDS BETRAGTNINGER

Hejmdal, 6. juli 1926

›I denne og følgende artikler vil jeg forsøge at skildre enkelte forhold i Rusland. Det er ikke og kan ikke være sagkyndige udtalelser, men kun en lægmands indtryk fra et fire ugers ophold i det store rige, gengivet så objektivt som muligt. <Møller rejste fra Moskva til Novosibirsk i juni 1926>

›Det kan ikke nægtes, at flere forgæves forsøg på at skaffe rubler, såvel i vore hjemlige banker som i forskellige banker i Riga, som dog har en stor russisk transit,

fyldte mig med en vis skepsis overfor i hvert fald de økonomiske forhold i Rusland, eller som det nu hedder SSSR.

›Disse betænkeligheder svandt dog ret hurtigt, da jeg i Riga kom i berøring med det russiske transportvæsen, efter at have forevist og fået godkendt billet og pladskort til den gennemgående russiske anden classes vogn til Moskva.

›Anden klasse - undskyld, man kender her, hvor arbejder- og bondeproletariatet regerer, ikke første og anden, henholdsvis anden og tredje classes mennesker, alle er lige - frihed, lighed og broderskab er også sovjetregeringens løsen. Der findes derfor kun almindelige passagervogne. Dog der er alligevel forskel, man kan køre på hårde og bløde sæder, sidstnævnte er bare dobbelt så dyre, er altså forbeholdt de besiddende, for så vidt der i Rusland findes sådanne og embedsmændene hvilket i de allerfleste tilfælde vil sige medlemmer af partiet. Vognen var ny, renlig og komfortabel, om natten laves den om til sovevogn, og man kan mod en rimelig betaling få udleveret et tæppe, lagener og puder. Betjeningen er høflig og forekommende.

›Den første del af turen går ned gennem Letland. Her ser man endnu mange steder uhyggelige spor af krigen, ruiner af de nedskudte huse og ødelagte broer. Jeg gik til ro, men tankerne svævede tilbage til krigsårene, og halvt i drømme syntes jeg at kunne høre kanonernes drøn og braget af de sammen styrtende bygninger.

›Men da jeg vågnede om morgenen er alt fredeligt og roligt.

›Den russiske grænse. Told- og paseftersynet foretages af høflige og forekommende embedsmænd. Værst er det med bøger og aviser. Ganske nøjagtigt ses de igennem, om de ikke skulle indeholde statsfarlig lektur. Med gravalvorlig mine sidder inspektøren og betragter i "Hjemmet" Knold og Tot og deres gavtyvestreger, det eneste han måske har kunnet finde nogen mening i. Efter et grundigt studium får jeg mine sager udleveret og tager atter plads i toget.

›Vi er inde i Rusland.

›Jeg er ikke mere alene i kupeen. Repræsentanter for den nye russiske overklasse, embedsmandsklassen, har taget plads.

›Få steder har vel en revolution været mere berettiget, end netop i Rusland. Underklassen er her blevet trådt under fødder af den i høj grad privilegerede overklasse. Det var underklassens store masse, arbejdere, bønder og de hovedsagelig af disse rækker udgåede soldater, som gennemførte revolutionen og gennemførte

den grundigt. Den gamle overklasse blev fejet til side, dens ejendom blev røvet og for størstedelen ødelagt.

›Men af revolutionens kaos fremstod en ny overklasse, privilegeret i måske endnu højere grad end den gamle var det, kun manglende dennes høje, fine kultur.

›Det skal indrømmes, at selve lederne af det bolsjevikiske parti arbejder, og arbejder endog meget ihærdigt, i de allerfleste tilfælde ledet af idealistiske motiver. Det er påhængt, de mange, som kun i mange tilfælde slutter sig til partiet, fordi der her findes en chance, som spiller overklasse, og gør det på en måde, som gør dem almindelig forhadte.

›Det bolsjevikiske parti, som regerer hele Rusland, tæller vel nok kun ca. 800.000 medlemmer, altså kun en brøkdel af den russiske befolkning. Det er derfor forståeligt, at det kun kan opretholde sit herredømme ved at holde streng justits, såvel og vel endog ganske særligt indadtil, som også udadtil. Et fortrinligt efterretnings- og spionagesystem holder regeringen underrettet om forholdene rundt omkring i det store rige, og systemet sætter de ledende i stand til uden videre og med korteste varsel at sætte de forholdsregler, forordninger og love, som den finder formålstjenlige, i kraft.

›Det var underklassens brede masser, eller ved dens hjælp, at revolutionen gennemførtes, men den fordel, de har høstet af revolutionen, er i hvert fald meget minimal, for ikke at sige ganske illusorisk. De lønninger, som den almindelige arbejder oppebærer, er efter prisniveauet ganske utilstrækkelige. Jeg talte med en konduktør, som i femten år har været ansat ved banerne. Med kørepenge, løn, og så videre, kunne han komme op på tres rubler (et-hundrede-og-tyve kroner) månedlig, det slår ikke til kødmat hver dag, sagde han ganske sørgmodig, dertil er alt for dyrt. Et par støvler koster f. eks. ca. tyve til femogtyve rubler, klædevarer er overordentlig dyre, billigst af alt er endnu levnedsmidler. Så er den post, som herhjemme hårdt trykker enhver arbejders budget, huslejen <i Rusland> [derinde] meget minimal, fem til seks rubler månedlig, men så er til gengæld hele familien stuvet sammen i en eneste stue, hvilket ganske selvfølgelig øver sin indflydelse såvel på sundheden, som på sædeligheden. Den underordnede embedsmands stilling er for så vidt den samme som før, også hans forhold til de højere embedsmænd. Med forbavelse lagde jeg første gang i toget mærke til kontrollen, en højere jernbaneembedsmand, en ganske ung mand, selvfølgelig tavarisj. Han blev ledsaget af en konduktør, som venligt affordrer de rejsende billetten, overgiver den til kontrollen, som efter at have kontrolleret den, giver ham den tilbage til viderebesørgelse til den rejsende.

›Gang på gang lægger man mærke til, at der tilsluttes toget en salonvogn. Det er natschalstvo, højere embedsmænd, hvilket i alle tilfælde vil sige gode partifæller, som er ude på inspektion. I den henseende er alt som før. Langsomt snegler toget sig afsted.

›En sammenligning hermed ville få enhver klage over de danske statsbaner til at forstumme. Stationerne ligger langt fra hinanden, men opholdet på den enkelte station er så meget længere. Alle passagerer promenerer på perronen, foretager indkøb af levnedsmidler eller henter kogt vand til te. Så lyder klokken, og langsomt sætter toget sig i bevægelse. Alle skynder sig at entre toget, og langsomt går det videre. Selv hurtigtogenes hastighed ligger vel ikke over halvtreds til tres km i timen, og et forældet signalsystem gør, at toget må køre langsomt gennem hver station. Lokomotivføreren kaster en signalnøgle ned på stationen og snupper i forbifarten en anden, fra lokomotivet lyder et hyl af glæde over det heldigt udførte bytte, og farten sættes atter op.

›Transportforholdene er det, som altid har været Ruslands smertensbarn og nu er det i en ganske særlig grad. Banelinjerne er kun få og materialet, særlig det rullende, har endnu ikke forvundet krigens følger. Som følge heraf er trafikforholdene heller ikke gode. Der er rigtignok regelmæssig togforbindelse. På hovedruterne kører togene tilmed meget præcise, men en forbindelse, som vi herhjemme i hvert fald vil finde endog meget utilstrækkelig, nemlig i de fleste tilfælde kun et eller to tog daglig i hver retning.

›De lange strækninger gør det nødvendigt, at alle vogne er sovevogne. Dette gør selvfølgelig billetsalget mere indviklet og der kan naturligvis ikke sælges flere billetter end der er pladser ledige. I lange rækker står de ventende udenfor billethullet. Ekspeditionen foregår ganske ualmindelig langsomt. I Tjeljabinsk stod jeg således som den femte i rækken, men først efter enogtyve minutters forløb havde jeg min billet. Så snart de anmeldte pladser er udsolgte, lukkes billetsalget, uanset om der er passagerer eller ej. Tålmodig venter de, som ikke fik billet, på næste tog. De russiske banegårde ligner derfor fuldstændige lejre, og luften er alt andet end behagelig.

›Efter seksogtredve timers jernbanefart nåede jeg Moskva, Ruslands hellige by, rigets hovedstad.

›Kaptajn Botved, den danske Japanflyver, udtalte, at af alle de byer, som han havde set ovenfra, var Moskva den smukkeste. Med sine mange kirker med de gyldne kupler, glitrende i morgensolen, afgav den et vidunderligt billede.

›Det indtryk, man får af Moskva, er imponerende. Gaderne er rene, og på varme dage vandes de flere gange om dagen. Trafikken foregår nogenlunde ordnet, ganske særligt efter russiske forhold. Dette skyldes en række strenge færdselsregler, som skarpt overholdes. Overtrædelser straffes med bøder, som mod kvittering straks erlægges til færdselsbetjenten.

›Jeg måtte således betale femogtyve kopek i bøde, fordi jeg stod op på en sporvogn, da denne lige var sat i gang, og én rubel, fordi jeg ikke som forskriften bød det, havde maset mig gennem den overfyldte vogn og var steget ud fra for-plattformen.

›Ingen droske eller bil må køre forbi en holdende sporvogn.

›Den russiske droskekusk, isvostjikken, er en særpræget russer. Man praer ham til en tur, men erkryndiger sig forsigtigvis først om prisen. Han forlanger tre rubler, man byder halvtreds kopek. Efter lang parlamentæren enes man om én rubel eller 1,25.

›Husene i Moskva er, i hvert fald i hovedgaderne, temmelig velholdte. men det man lægger mærke til er, at alle de store forretningshuse, de store forretninger, måske med en undtagelse under en eller anden form er folkets ejendom. Private forretninger ser man meget få af, og da altid kun mindre. Priserne i Moskva er meget store, for et almindeligt hotelværelse måtte jeg f.eks. betale syv rubler eller fjorten kroner. Imponerende er de mange smukke og nu atter vedligeholdte store kirker med de mægtige gyldne kupler. Til trods for, at meget er konfiskeret, rummer mange af dem endnu vældige kostbarheder. Sammen med legationssekretær Emil Torp-Pedersen aflagde jeg et besøg i den store Kristi opstandelseskirke, den største kirke i Moskva. De blev påbegyndt i 1832 under Nikolaj I og blev fuldendt sidst i halvfjerdserne. Den har kostet utallige millioner. Vældige kunstnerisk udførte relieffer forestillende episoder fra kristendommens indførelse i Rusland smykker murene. Betaget står vi inde i den vældige kirkehal og beskuer de store vægmalerier, hvert et kunstværk for sig, malet af de berømteste russiske malere, Vereshchagin <Vasilij Vereshchagin, 1842-1904> har således malet femten store vægmalerier. Til højre foran alteret findes endnu de med svært guldbrokade betrukne stole for tsaren og tsarinaen. Gennem de maledede vinduer falder sollyset ind på det i guld og ædelstene strimlende hovedalter med alterklædet af guldbrokade, broderet med sølvtråde. De små ikoner over sidealtrene er små kunstværker. Inde bag alteret står det af rent sølv udførte hellige skrin med rige, kunstnerisk udførte ornamenter og relieffer. De store søjler er af italiensk marmor, indlagt med farvet sten fra Ural. Selve kirken er nationaliseret, men overladt menigheden til brug. Menigheden må holde den vedlige og selv lønne præsterne, alle kirkens værdier er registrerede og er nationens ejendom. Men forgæves spejder man efter de store gyldne kar, de er,

oplyste en embedsmand, i hungerårene, for så vidt de ikke havde museums værdi, blevet konfiskerede og solgte og har således bidraget til at lindre hungersnøden eller er overviste til museer.

›Denne kirke er imponerende, men den virker ikke nær så betagende, som mange af de små, gamle kirker, som i hundredvis findes rundt omkring i den store by.

›Med undren og ærefrygt beskuer man Kreml, det vældige store bygningskompleks, en hel bydel, bag den høje mur. Her er det, at regeringen har sit sæde. Herfra udgår de tråde, som leder det store rige og agitationen for bolsjevismens ideer i andre lande. Det er derfor meget vanskeligt at få adgang til det skarpt bevogtede Kreml.

›Udenfor muren, men i umiddelbar nærhed af Kreml er Lenins grav, hans mausoleum. Her ligger han balsameret, bevogtet af røde gardister. Bolsjevismen er vel nærmest hans værk. Dette anerkendes, der drives i Rusland en ligefrem Leninkult. "Lenin er død; Lenins værk lever". Andreas Peter Møller.

#II. KRIGFANGERNES SKÆBNE. DE DØDES BY. DET ENSOMME KORS

Hejmdal, 6. juli 1926

›På Jaroslavski banegård i Moskva er der, som på alle russiske banegårde, en forfærdelig trængsel. Det er en time før det sibiriske hurtigtogs afgang. I en lang række står passagererne og venter på, at adgangen til toget skal blive givet fri. Det er en vidunderlig evne, russerne har, til i en sådan situation at holde orden i gelederne, stå i otjered <stå i kø> og tålmodig vente på det øjeblik, da de kan komme frem. Der kommer bevægelse i rækkerne, langsomt skrider den fremad, forbi kontrollen hen til det ventende tog. Ved hver vogn [vaggon] står der to konduktører, som grundigt prøver billetter og pladskort, inden de tillader passagererne at komme ind i vognen. Hver af passagererne medfører madras, tæpper, tekande og anden bagage, så det tager tid, inden alle har fundet deres plads og har gjort sig det hyggeligt.

›Jeg spadserer frem og tilbage foran toget og ser på det brogede folkeliv. Pludselig fanges min opmærksomhed af tre til fire røde gardister, som med opplantet bajonet på den anden side af perronen marcherer frem og tilbage og leder passagerstrømmen i en bue uden om den af dem bevogtede vaggon. Det er en turmenii-vaggon, bag hvis med et tæt ståltrådsnet for gitrede vindue man ser en skare arrestanter, som med længselsfulde blikke ser ud på perronen, mod friheden, indtil de får ordre til at lægge sig.

›Alt som før!

›Jeg tænker tilbage på de år, da jeg selv som krigsfange flere gange blev transporteret på lignende måde. Fyrre til femogfyrre mand pakket ind i en til låst godsvogn. Fra det åbne toiletmøbel breder sig en ulidelig stank, som med længsel lod os vente på det øjeblik, da dørene blev åbnet, omend kun for et øjeblik, så der dog kom lidt frisk luft ind. Ved de fire små glughuller sidder stadig tre til fire af fangerne, travlt beskæftiget med at føre en hensynsløs udryddelseskrig mod de feltgrå <lus!>. Foregik transporten om sommeren, plagede de indespærrede af en utålelig hede, om vinteren af en ligeså frygtelig kulde. Disse transporter mindes jeg nu, da jeg efter års forløb atter, men nu som fri mand, rejser den samme strækning.

›Østpå går det, kilometer efter kilometer, stadig gennem uendelige skove. Kun af og til ser man dyrkede marker, som dog frembyder et mærkeligt billede. De ser ud som et skakbræt: en lille strimmel dyrket land, så et stort stykke stubland, atter et lille stykke tilsået, og så videre. Men snart er vi atter inde i skoven. Skov, skov og kun skov. Hvilken uendelig rigdom i disse skove, blot der blev indført en nogenlunde fornuftig drift. Sådant som skovene nu behandles, ville det få enhver dansk skovridder til at klæde sig i sæk og aske. Hvor der fældes, hugges der ned for fode og der plantes intet nyt. Man ser store arealer med træstubbe, en halv meter og mere høje og imellem dem ligger brækkede træer, grene og lignende, som man ikke har fundet værd at tage med.

›Først da vi er nået gennem Ural ændres billedet. Vi er på den sibiriske steppe.

›Toget holder på en lille station. Jeg står ved vinduet og ser ud til stationens [den station] modsatte side. Et lille ensomt trækors, ikke et russisk. Jeg stiger ud, kravler over hegnet og nærmer mig korset. "Hier ruhet". Resten er ulæseligt, men alligevel står hele billedet klart for mit øje.

›Et tog med en transport krigsfanger har holdt her på stationen. Den vagthavende soldat er gået langs toget og har lukket dørene op. Ved den ene vogn får han melding om, at en af transporten er bukket under og er <død> [sovet ind, den søvn, fra hvilken ingen vågner].

›Toget holder kun kort tid på stationen, og liget kan ikke føres med. Der graves hurtigt en grav, den døde lægges ned og med tåreduggede øjne står så mange af hans kammerater, som har fået lov til at komme ud, ved siden af graven og beder en stille bøn, mens de andre fra vognene i stump ligegyldighed ser til. Den døde har det i hvert fald overstået. Hvor længe endnu, måned og måned, år efter år har de alle

længtes efter den fred, som stadig synes lige langt borte. Modstandsevnen slappes. Døden føles i mange tilfælde som en befrielse. Kun det simple trækors viser nu hans grav. Ukendt ligger den døde soldat her ved siden af banen, men hjemme går hans familie, ventende på en efterretning om den savnedes skæbne.

›Efter tre og et halvt døgn's jernbanefart er jeg ved målet for min rejse, i Novo Nikolajevsk eller som det nu hedder Novosibirsk, den nye hovedstad for den sibiriske republik.

›Novo Nikolajevsk, for alle, som har været i russisk fangenskab, vækker dette navn en strøm af mørke minder.

›Her var en stor fangelejr. Under de dårligst mulige sanitære forhold var her tusinder af fanger stuvede sammen.

›Det var vinteren 1917-1918. Der blev meldt kommandanten, at der var udbrudt en tyfusepidemi, at to af fangerne var afgået ved døden. Ikke mere, svarede han og undlod at foretage nogen som helst forholdsregel. Med uhyggelig hast, begunstiget af de umulige sanitære forhold, bredte sygdommen sig. De dødes antal steg indtil cirka et hundrede per døgn. På kirkegården i Novo Nikolajevsk ligger vel nok femtusinde til sekstusinde, om ikke flere krigsfanger begravet.

›Jeg står sammen med den tyske konsulatssekretær Hübner ude på denne store triste kirkegård. Høj ved høj, dels smykket med et lille simpelt trækors, men næsten alle uden navn. Vemodige tanker vender tilbage til fangenskabets lange og trange år og en tak stiger op til den almægtige, at jeg blev forskånet for at opleve disse rædsler i fangelejrene, at jeg fik lov til at tilbringe den meste tid af fangenskabets ude på landet, hvor der i hvert fald var lys og luft, god forplejning og venlig behandling.

›Med stor energi arbejder det tyske konsulat på at fastslå navnene på de på de sibiriske kirkegårde begravede fanger, ikke blot på denne, en også på de andre krigsfangekirkegårde. Dette arbejde støder dog på de største vanskeligheder, ganske særlig, da alle arkiverne ved forskellige fangelejre er brændte. På Novo Nikolajevsk kirkegården har kunnet fastslås navnene på cirka to hundrede, der begravede fanger.

›Foruden dette udfører konsulatet et stort arbejde med at få de forskellige krigsfangekirkegårde gjort i stand og få rejst små mindesmærker.

›Konsulatets hovedarbejde har dog været at skaffe oplysning om de endnu levende, savnede krigsfangers skæbne. Dette efterforskningsarbejde er blevet drevet meget systematisk og energisk. Der er til samtlige sognekommuner (volost) i den sibiriske republik, kirgiserrepublikken Burjatien og Samojederne, altså over hele Sibirien udsendt spørgeskemaer om, hvorvidt der i kommunen endnu opholder sig forhenværende krigsfanger. Der er på denne måde opsporet over halvandet hundrede krigsfanger. En meget stor del af disse er dog nu medlemmer af partiet og indtager som sådan betroede stillinger indenfor den kommune, hvor de opholder sig, med eller imod den stedlige befolknings ønske. De har det godt, har stiftet eget hjem og har så godt som alle erklæret, at de ikke vil hjem. Desværre er det ikke lykkedes at skaffe nogen oplysning om de endnu savnede sønderjyske krigsfangers skæbne. Dem er man nødt til at regne blandt de utallige, som ukendte hviler i deres grav der i det fjerne.

›Der kunne fremdrages andre fangelejre, i hvilke forholdene ikke har været ret meget bedre. Dødeligheden omtrent ligeså stor.

›Novosibirsk-bolsjevikkerne har efter at have flyttet den sibiriske regering fra det langt større Omsk til Novo Nikolajevsk givet byen navneforandring.

›En vandring gennem den lille by giver et besynderligt indtryk. I modsætning til Moskva, er der her ikke gjort spor for hygiejnen og renligheden. Det var i en regnperiode, at jeg kom dertil, gaderne er bundløse, det er hverken til at komme frem til fods eller med vogn. Byen gør et mærkeligt døende indtryk. Næsten over hvert andet hus vajer den røde fane. Huset er konfiskeret. De store forretningsbygninger står dels tomme, dels benyttes de til et eller andet fælles foretagende. Sibirskij-Sovjet, <TJEK!> regeringsbladet, har således lokaler i en forhenværende skotøjsfabrik, på skodderne, over døren ser man endnu den gamle reklame, mere eller mindre tydelig. Af banker finder man her som i øvrigt alle andre steder kun regeringsbanken. Hoteller er der ingen af, kun et par af byen drevne numeroer, <TJEK!> logihuse. For at skaffe plads til de mange regeringskontorer, er der bygget en hel del store bygninger. Mest iøjnefaldende er en stor af mørk granit opført mægtig kopi af Lenins mausoleum med den vidt omkring sigtbare, gyldne indskrift: Lenin er død, Lenin lever. Mange af husene, således blandt andet landboernes hus bærer indskriften: Lenins minde. Her som alle andre steder drives der en udstrakt Leninkult. Mens de mange nationaliserede huse, og det er alle de

bedste, står helt eller delvis tomme, er alle de andre huse fuldstændig overfyldte. Nu er det dog ingenting imod, hvad det var lige under omvæltningen.

›De vestlige byer var evakuerede før bolsjevikernes fremtrængen på grund af banens forfald var det umuligt at komme videre. Flygtningene og befolkningen var her stuvet sammen, så det blev skæbnesvangert.

›Urenligheden, de dårlige hygiejniske og sanitære forhold medførte hurtigt en tyfusepidemi, som dræbte hundreder, ja tusinder. Snart var det umuligt at få de døde begravet. Man forsøgte da at skaffe ligene af vejen ved at samle dem sammen og ligefrem stoppe dem ind i en teglovn for at brænde dem. Dette lykkedes ikke. Der blev så ved siden af krigsfangekirkegården gravet en mægtig fællesgrav, og her blev de halvt forbrændte lig lagt ned, overhældte med kalk og begravet. Disse to kirkegårde, der rummede støvet af måske mindst 15.000 døde, er et uhyggeligt minde over krigens og borgerkrigens gru. Dog skyldes det sandheden at tilføje, at den behandling, krigsfangerne fik under bolsjevikstyret var ulige meget bedre end den, de fik både under tsarregeringen og senere i Sibirien under Koltjaks styre. Men tusinder af dem, som faldt i fangenskab og mente at have overstået krigens rædsler, lever ikke mere; de har fundet deres sidste hvilested på Sibiriens sletter. Her må man søge mange af dem, om hvis skæbne man endnu savner efterretning. Andreas Peter Møller.

#III. ET BESØG I HUNGEREKNENE

Hejmdal, 16. juli 1926

›Endnu vil man mindes den forfærdelige hungersnødkatastrofe, som for et par år siden ramte Rusland og da særligt de egne, hvorfra der normalt udføres store mængder af korn.

›Under min rejse til Rusland aflagde jeg et besøg i de af katastrofen ramte egne. i en landsby omtrent 100 km fra Scheliabinsk. <TJEK!> Formålet for min rejse hertil var at skaffe underretning om en derboende families skæbne.

›Rygtet om, at familien var blevet et offer for hungerkatastrofen, bekræftede sig desværre, og ikke blot denne familie, hele landsbyen med undtagelse af tre familier var i denne frygtelige tid død af sult.

›Jeg går, ledsaget af en af de overlevende, gennem landsbyen. Hist og her ser man endnu et tomt, faldefærdigt hus, hvis beboere ikke er mere.

›Min ledsager fortæller mig om denne frygtelige katastrofe og dens årsager. Af og til overvælder bevægelsen, minderne om den skrækkelige tid og om dens ulykkelige ofre ham.

›Årsagen til katastrofen var først og fremmest misvæksten som følge af en vedholdende tørke. Mange steder, fortæller han, avlede vi ikke en gang udsæden. Men dernæst faldt det svært i vægtskålen, at det tilsåede areal var gået meget stærkt tilbage. Allerede krigsårene bragte en tilbagegang for landbruget, men ikke i nær så høj grad, som de efter revolutionen følgende borgerkrige. Dog havde vi stadig kunnet overholde vor gamle regel om at have forråd for mindst et år liggende. Så kom bolsjevikkerne. De konfiskerede samtlige kornbeholdninger, det vil sige tvang bønderne til at aflevere dem. Hovedgrunden til disse konfiskationer var vel nok nødvendigheden af at skaffe brød, ikke blot til soldaterne, men også til byerne. Men dernæst havde man vel nok et andet formål, det i nogen måde at knække den velhavende sibiriske bondestand. Det samme har gjort sig gældende i Volgadistrikterne, hvor der fandtes en efter russiske forhold velhavende bondestand, måske den eneste middelstand man i Rusland kunne tale om.

›Disse konfiskationer førte med sig, at bønderne kun såede så meget, som de ville få brug for til sig selv.

›Så kom misvæksten. De høstede ikke, som de havde beregnet, nok til sig selv. Forrådene var borte og så kom hungeren. Ude i landsbyerne i de kornproducerende egne sultede bønderne, men inde i byerne på de forskellige jernbanestationer lå der hundreder af pud brødkorn, som regeringen ikke havde kunnet få transporteret bort, og var fordærvet.

›Den første følge af misvæksten var en stærk reduktion af besætningerne; man kørte, for at skaffe brød, 500-600 km ned til egnen ved Barnaul, hvor der endnu var korn og købte et læs brødkorn. Mange af de, som begav sig på en sådan tur, er ikke kommet tilbage. Dårligt ernærede var hverken de eller deres udsultede heste i stand til i vinterkulden at tåle en sådan rejses besværligheder. De døde på vejen [De fandt deres død på vejen]. Men enkelte kom hjem med et læs brødkorn; man glædede sig over, at nu havde man noget at leve af, men i mange tilfælde var glæden kun kort. Kornet, brødet blev et offer for de gentagne konfiskationer. Sulten blev stærkere og stærkere; man pillede barken af træerne og lod det male, halm blev malet for at blandes i brødet. og da forårets første, friske græsspirer tittede frem, blev de plukket,

tørret og malet. De aner ikke, siger en mølleeejer til mig, hvad jeg alt har malet i denne tid.

›Men hvad forslog det? Ingenting; man kunne i landsbyerne se folk falde om på gaden, udmattede af sult. Til sidst var de tilbageblevne næppe i stand til at begrave de døde.

›Så kom den af Nansen organiserede hjælp. Der kom hjælp, fødemidler, fra Amerika.

›Jeg var inde i byen efter et læs fødemidler, fortæller en anden af de overlevende. De kan ikke tro, hvor jeg var glad for, at jeg nu havde noget at dele ud af. Uden for - han nævnte landsbyens navn - traf vi en gammel kone som havde været i skoven for der at søge efter noget, som kunne bruges til at stille den nagende sult med, og som nu møjsommeligt slæbte sig hjemad. Vi tog hende op at køre, og min ledsager, som havde ondt af den gamle kone, gav hende et stykke brød. For sent kom min advarsel. Hun knugede brødet til sig, og hendes forbitrede øjekast sagde mig, at hun ville forsvare denne skat til det yderste. Grådigt slugte hun brødet, det første hun havde fået i lange tider. Hun bad om mere, men endskønt det skar mig i hjertet, måtte jeg sige nej. Vi kørte videre, nåede hendes bestemmelsessted. Vi gjorde holdt og ville gøre hende opmærksom på, at her skal hun af. Stille og rolig ligger hun bag i vognen og var død. Død med et forklaret, lykkeligt smil over det af sult og nød indfaldne ansigt, lykkelig over at have kunnet spise sig mæt; men den udtærede mave havde ikke kunnet tåle det. Vi kom hjem, og der blev indrettet et køkken, hvorfra der daglig blev uddelt mad, først og fremmest til børnene. Ganske små portioner. Jeg havde lært, at for store portioner ligeså vel som hungeren kan virke dræbende. Jeg fik dette i øvrigt bekræftet flere gange, hvor jeg på gentagne indtrængende bønner ikke havde formået at sige nej. Den anden portion var for meget, den betød i mange tilfælde døden.

›Skrækkelige år, som jeg aldrig kan glemme.

›De mange grave på de forskellige kirkegårde, de mange sammenfaldne huse bærer minde om denne skrækkelige tid, som kostede tusinder af menneskeliv.

›Ved siden af misvæksten har den af bolsjevikkerne førte politik sin store del af skylden for denne frygtelige katastrofe. De fortsatte konfiskationer havde tømt bøndernes forråd, brudt den her gældende gamle regel: at have forråd for mindst et år. Dertil kom, at konfiskationerne udførtes så planløst, at store mængder af det konfiskerede korn ikke kunne transporteres til bestemmelsesstedet, men blev fordærvet på jernbanestationerne. Dog må man her tage de forskellige forhold i betragtning. Den herskende borgerkrig lagde fuldtud beslag på regeringens kræfter

og opmærksomhed. Det hele var kaos, en fuldstændigt uøvet, ikke indarbejdet administration og et fuldstændigt sammenbrudt færdselssystem gjorde sit til, at katastrofen blev så frygtelig, som den blev, at hjælpen, både den, som blev ydet fra udlandet, og den, som regeringen selv satte i gang, så fuldstændig brød sammen.

›År er gået, siden denne katastrofe ramte det ulykkelige land. Følgerne er, i hvert fald til dels, overvundet. Nye folk er kommet til og har befolket de til dels uddøde landsbyer. Markerne er atter dyrkede og kreaturbestanden atter vokset, omend den endnu ikke er oppe på det, den var før krigen.

›I en følgende artikel skal jeg forsøge at give en skildring af det russiske landbrug og de forhold, det for tiden arbejder under. Andreas Peter Møller.

#IV. RUSSISKE LANDBRUGSFORHOLD INDEN REVOLUTIONEN

Hejmdal, 22. juli 1926

›Rusland er et udpræget agerbrugsland, omtrent femogfirs procent af dets samlede befolkning tilhører bondestanden. Inden [før] krigen blev rigelig én femtedel af verdens samlede kornproduktion dyrket [avlet] i Rusland, til trods for at landbruget blev drevet efter endog meget forældede metoder.

›Den russiske bonde sukkede endnu indtil 1861 under livegenskabet, ikke blot den jord han dyrkede, men også han selv tilhørte jorddrotten, hvad enten denne var staten eller en privat godsejer.

›I 1861 blev livegenskabet ophævet ved lov. For at give den frigivne bonde lejlighed til at skabe sig en selvstændig eksistens, måtte man tage den hertil nødvendige jord fra jorddrotten. Der blev altså fra disse taget så meget jord, som man anså for nødvendig til bøndernes ernæring. Jorden blev dog ikke overgivet til den enkelte bonde, men overvist til landsbyen. Staten udbetalte godsejeren affindelsessummen, som bønderne måtte forrente og amortisere, idet hele landsbyen i fællesskab [fællig] hæftede for gælden. Den enkelte bonde havde altså kun brugsretten til den ham tildelte jord. Heller ikke denne var ham garanteret, hver dag kunne bystævnet beslutte en omfordeling af jorden, efter loven dog ikke oftere end hver tolvte år. Han kunne derfor heller ikke sælge, knap nok bortforpagte jorden, da han ikke vidste, hvornår en ny fordeling ville finde sted. Rigtignok har ikke alle landsbyer benyttet sig af retten til omfordeling, men dette gjorde ikke sagen bedre, for så kunne den blive besluttet, hvad dag, det skulle være. Denne usikkerhed nedsatte selvfølgelig i høj grad arbejdslysten. Fordelingen af bymarken skulle ske så retfærdig som mulig,

således at hver fik sin part af såvel den bedre som den dårligere jord. Derfor så man og ser endnu mange steder bymarken inddelt i mange små strimler, således at en bonde bar sin jordlod fordelt rundt omkring på bymarken.

›Den russiske bonde vedblev således til trods for friheden at være stavnsbunden. Bondebedriften stod da også i de allerfleste tilfælde langt under herregårdenes, idet disse kunne anskaffe sig maskiner og lignende, hvilket bønderne ikke kunne. Det var derfor også herregårdene, som leverede den størstedel af det korn, som blev eksporteret eller brugtes til byernes forsyning med brødkorn. Noget solgte bønderne også, men i almindelighed ikke mere end det var nødvendigt, for at de kunne betale deres skatter og afgifter, og dette salg gik i mange tilfælde ud over forbruget.

›I de tæt befolkede egne var de den enkelte bonde tildelte jordstrækninger alt for små til, at han kunne leve af dem. Den overskydende arbejdskraft tog derfor ligesom hos os ind til byerne, hvor de fik arbejde ved den opblomstrende industri. Men, mens en arbejder herhjemme, som tager ind til byen hurtig bliver bymenneske og mister sin forbindelse med jorden, er dette ikke tilfældet med den russiske arbejder. Selv den faglærte føler sig aldrig fuldt ud afhængig af sit arbejde. Han havde sit lod i landsbyen at falde tilbage på. Mange af disse arbejdere lod deres familie blive tilbage i landsbyen og besøgte den jævnligt. Andre tog familien med sig og besøgte kun personligt landsbyen, når deres økonomiske interesser, f.eks. ved en ny fordeling af jorden krævede det. Men når der kom vanskelige tider i byen med arbejdsløshed eller lign., vidste de meget godt, hvor de hørte hjemme. Da søgte de ud til deres jordlod.

›Fast troede den russiske bonde på, at så snart herregårdsjorden blev hans, ville al nød være forbi. Han kunne ikke indse, at herregårdsjorden ved en udstykning ville beskæftige endnu mindre arbejdskraft, fordi den ville blive mindre intensivt drevet.

›Efter uroligbederne i 1905 begyndte den såkaldte Stolypinske jordreform. Bonden skulle løses af de økonomiske bånd, som bandt ham til hans hjemstavn, han skulle stilles lige for loven med de andre statsborgere. For at skabe så gode betingelser for den enkelte bondebrugsdrift og for at hæve jordens produktionsevne, måtte der gives de udskiftede bønder hjælp, og for at skaffe plads til den overskydende befolkning blev organisationen af bøndernes udvandring til Sibirien henlagt under landbrugsministeriet og udvidet. Dog gik ophævelsen af fællesejet kun langsom. Den kunne ikke ophæves ved et magtbud, dertil var modstanden for stor. Derfor gav loven kun den enkelte bonde ret til at udmelde sig af fællesskabet med ret til at bibeholde den jordlod, han sad inde med, da udmeldelsen skete. Derfor fordrede gennemførelsen af reformen en lang årrækkes uforstyrrede arbejde, og det blev den

ikke forundt. Krigen afbrød brat dette arbejde. Foruden de bønder, som nærede frygt for ved en ny omfordeling at få mindre eller dårligere drevet jord, udmeldte mange af de ved industrien beskæftigede sig af fællesskabet. Mange af disse benyttede sig så af den ny erhvervede ejendomsret til at sælge deres jord, og da den i de fleste tilfælde blev solgt til småbønder, som på denne måde fik jord nok, vandt landbruget meget ved denne lov. Desuden kunne enhver bonde, som udmeldte sig af fællesskabet, forlange sine over hele bymarken spredte lodder udskiftet samlet, og hele bymarken skulle udskiftes, såfremt to-tredjedele af pagt-haverne i fællessejet forlangte det.

›I begyndelsen gik det kun langsomt med udskiftningen, men så snart bønderne fik øjnene op for, hvilke fordele udskiftningen kunne bringe særlig den dygtigste, kom der fart i bevægelsen. Enkelte steder flyttede mange af bønderne samtidig med udskiftningen ud på deres lod. Indtil revolutionen var der i alt udskiftet én million og to hundredetusinde bøndergårde med et tilliggende af fireogtyve millioner tønder land, ligesom der af regeringen på anden måde var sat et arbejde i gang for at hjælpe bondestanden. Men så kom krigen og senere revolutionen, som fuldstændig standsede hele denne udvikling. Andreas Peter Møller.

#V. DET RUSSISKE LANDBRUG UNDER OG EFTER REVOLUTIONEN

Hejmdal, 24. juli 1926

›Straks efter revolutionen begyndte urolighederne blandt bønderne, og det var denne gang ikke som tidligere kun herregårdene, det gik ud over. Stemningen var også mange steder skarpt vendt mod de bønder, som havde meldt sig ud af fællesskabet, og særlig mod dem, som havde fået deres jord udstykket samlet. Disse, det var i almindelighed de dygtigste og mest velhavende, måtte i mange tilfælde dele skæbne med herremændene, de blev jaget fra hus og hjem og deres gårde ødelagte.

›Kort efter at bolsjevikkerne var kommet til magten, udstedtes der et dekret, som ophævede ejendomsretten til jorden. De brug, som stod i høj kultur, skulle dog bevares og drives som mønsterbrug, alt levende og dødt inventar skulle overgå til staten eller kommunen. Dog skulle bestemmelsen om konfiskation af inventar og besætning ikke gælde de jordfattige bønder. Retten til udnyttelse af jorden gives alle statens borgere, for så vidt de selv ville drive den. Lønarbejde er ikke tilladt, for syge må kommunen lade arbejdet udføre, gamle og invalider, som ikke kan drive deres jord, fratages den, de får så pension. Dette var altså et forsøg på at indføre et fuldstændig kommunistisk landbrugssystem. Men bønderne, som havde set

fordelene ved udskiftningen til særeje, ville ikke være med, og overfor deres krav måtte regeringen lidt efter lidt bøje sig. Udstykningen fortsættes nu efter de samme regler, som var fastsat i de Stolypinske love.

›Man forsøgte derpå at interessere bønderne for det kommunistiske system ved at bestemme, at de, som sluttede sig sammen i karteller for at drive jorden efter kommunistiske regler, foruden andre fordele skulle kunne få mere og bedre jord end andre. Men heller ikke dette gav resultater i den af bolsjevikkerne ønskede retning, særlig da det mange steder viste sig, at kartellerne bestod af en større del, som måtte udføre arbejdet, og en mindre del, som tog fordelene. Forsøget måtte opgives.

›I 1918 oprettedes, for at lægge magten i landsbyerne over i de fattigstes, hvilket i mange tilfælde ville sige de dårligste bønders hænder, såkaldte landsbyproletarråd, som skulle føre tilsyn med fordelingen af brødkorn og andre fornødenheder og bistå ved konfiskationen af overskuds [det overflødige] korn. Man havde i ønsket om gennemførelsen af den gennemførte [fuldt ud] kommunistiske stat afskaffet pengene, Bønderne skulle aflevere deres produkter og til gengæld modtage det, de havde brug for. Men da dette ikke stod i noget som helst forhold til det leverede, beholdt de deres korn. Da der så i byerne indtrådte mangel på levnedsmidler, blev der foretaget undersøgelser og hårdhændede konfiskationer, ved hvilke altså proletarrådene skulle være behjælpelige. Dette førte dog hurtig til en systematisk udplyndring, således at man allerede to måneder efter måtte pålægge proletarrådene at arbejde sammen med bondemiddelstanden, for sammen med denne at danne et bolværk overfor storbønderne. Der skete herved en udjævning, antallet af de jordløse bønder gik ned, ligesom også de større bønders antal blev mindre. Dette var en tvivlsom fordel, da det var disse, der ligesom tidligere godsejerne af deres overskud leverede korn til eksport og byernes ernæring, mens den mindre jordbruger ikke opnåede at høste mere end til sig selv.

›Da kommuniseringen af landbruget således slog fejl, oprettede man på ruinerne af de store godser såkaldte sovjetbrug: gårde, som blev styret af en af staten indsat forvalter. Men da disse ikke kunne få lov til at arbejde efter landbrugsmæssige principper, men skulle arbejde efter regeringens anordninger, stod det meget slet til med disse brug. Tilmed kan det jo slet ikke siges, af de drives efter kommunistisk princip, da alt arbejde blev besørget af lønnet arbejdskraft efter almindelige kapitalistiske grundsætninger.

›Af storbrug, og det var dem, som gav korn til eksport, er der således kun disse få, slet drevne sovjetbrug tilbage. Resten af jorden er i småbrugernes besiddelse. Dette har medført en betydelig nedgang af kornproduktionen. Dertil kommer, at bønderne

ikke kan købe nødvendighedsartikler eller landbrugsmaskiner, grundet på den manglende import, Fabrikernes nedsatte ydeevne, og fordi priserne er alt for høje. Dette medførte som nævnt hårdhændede konfiskationer. Derfor gik bønderne særlig i de kornproducerende egne bort fra at producere korn til salg. De dyrkede kun så meget, som de skal bruge til sig selv og til at betale deres afgifter med. Dette har medført, at det tilsåede areal, særlig i de kornproducerende egne, er gået meget stærkt tilbage. Allerede krigsårene har ganske selvfølgelig bragt en tilbagegang for landbruget, men i endnu langt højere grad prægede revolutionstiden det russiske landbrug. Regner man det tilsåede areal i 1914 for 100; så var det i 1916 90,8; i 1917 91, i 1920 75,1; i 1921 69,3; og i 1922 63,0. Derefter har der været en langsom fremgang, men når den russiske regering i øjeblikket vil mene, at det tilsåede areal er oppe på 95 pct. af førkrigstidens, er dette sikkert en mild overdrivelse.

›Det er vanskeligt at danne sig et billede af forholdene <i Rusland> [derinde], dertil er riget for stort, Efterretningerne fra de enkelte dele for upålidelige. Forholdet er vel nok det, at det tilsåede areal i de kornproducerende egne er gået endog meget stærkt tilbage, mens det i andre egne, som før ikke har kunnet brødføde sig selv, er gået stærkt frem.

›Dette mærkedes allerede i krigens år, da trafikforholdenes sammenbrud umuliggjorde transporten af brødkorn. De kulturer, som ikke direkte tjente til ernæringen, f.eks. hør, hamp og bomuld, gik tilbage, dels fordi man havde vanskelighed ved at skaffe frø til udsæd, men først og fremmest fordi man måtte så meget brødkorn, at man kunne brødføde sig selv. Andreas Peter Møller.

#VI. DET RUSSISKE LANDBRUG UNDER OG EFTER REVOLUTIONEN

Hejmdal, 27. juli 1926

›Selvfølgelig har efter efterkrigstiden også øvet sin indflydelse med hensyn til besætningernes reduktion. I 1922 måtte således regne med, at hestebestanden kun var 52,6 procent af det, den var i 1916, og da var den allerede betydeligt mindre end den var før krigen. Hornkvægbestanden var samme år 66,1, får 48,2 og svin 40,5 procent af bestanden i 1916. Tilførslerne af landbrugsmaskiner var og er ganske utilstrækkelige, og fabrikkerne i landet arbejder ikke eller meget dårligt. Indførelsen er på grund af de økonomiske forhold meget minimal. Dog er det et siden 1922, omend langsomt, stadigt gået fremad. Jeg lagde således med forbavselse mærke til, hvor hurtigt man i Sibirien atter havde oparbejdet besætningerne. Man er her vel nok i det store nærmest oppe på det tidligere antal kvæg, men fordelingen er, som det

også er tilfældet med jorden, en ganske anden. Større besætninger på seks til otte og flere køer, som før havde mange af, finder man nu meget sjældent, ligesom man heller ikke finder mange gårde, som slet ingen har. Fordelingen er nu mere ligelig, to til tre køer på hver gård.

›Denne omfordeling vil føre med sig, at der er betydelig færre bøndergårde, som producerer overskud af mælk og smør til eksport.

›Smørproduktionen i Sibirien var indtil krigen stærkt stigende. I 1913, da den var på sit højeste, blev der herfra eksporteret 67.441 tons, men krigen bragte her hurtigt en nedgang. I 1922 nåede man lavpunktet, 6583 tons eller knap en tiendedel af produktionen fra 1913. Siden da har smørproduktionen atter været stigende. I 1923 er der fra Sibirien til udlandet og Rusland udført 11.167 tons smør. I 1924 var man allerede oppe på 34.620 tons og i 1925 var hele Ruslands udførsel af smør 25.200 tons, men da det europæiske Rusland kunne producere smør nok til eget brug, kan man regne med, at den sibiriske produktion er betydelig større.

›I Moskva traf jeg vor landsmand, statskonsulent Kofoed, vel nok den, der bedst kender russiske forhold. Jeg spurgte ham, om han troede, at den sibiriske smørproduktion vil kunne udvikle sig sådan, at den vil blive en konkurrent til den danske smøreksport?

›Dette benægtede statskonsulenten. Det, der har gjort og endnu gør den sibiriske smørproduktion lønnende, er den her herskende overflod af jord. Det har hidtil ikke været lønnende i Sibirien at drive agerbrug med kornsalg for øje. Før krigen havde de store russiske jorddrotter, som frygtede en konkurrent i en stor kornproduktion i Sibirien, anvendt deres dengang store indflydelse til ved højere fragsatser at vanskeliggøre eksporten af sibirisk korn til det indre af Rusland og dets havne. Derfor gik kornavl i Sibirien ikke videre frem. Der dyrkedes da femten procent af det til agerbrug egnede land. Man søgte derfor at udnytte landet ved kvægavl. Derfor gik mejeribruget, særlig efter at den sibiriske bane var anlagt, så hurtigt frem. I 1894 fandtes der i Sibirien tre mejerier. I 1904, 2120 mejerier og i 1913, 4229 mejerier. Men alt som de store arealer pløjes op, og det vil ske så snart, transportforholdene for det sibiriske korn går i orden, vil kvægavlen gå tilbage. Man må regne med, at de klimatiske forhold aldrig vil gøre mejeribrug særlig lønnende efter danske forhold. Smør kan vel nok tåle større transportomkostninger end korn, men dette vil ikke være nok til gøre smørproduktionen mere lønnende end kornavl, særlig da den sibiriske jord er sådan, at den kan drives, uden at man behøver at gøde den.

›Jeg havde på min rejse lejlighed til at aflægge et besøg hos de gamle bekendte, hvor hvilke jeg tilbragte tre år af krigsfangeskabet. Med stor venlighed blev jeg modtaget, men jeg kunne ikke undgå at lægge mærke til, at det var gået meget stærkt tilbage for dem i økonomisk henseende, et indtryk, som jeg fik bekræftet mange andre steder. Ligeledes synes der at herske en endog meget dybtgående utilfredshed med den nuværende regering. Den samme utilfredshed gør sig også gældende blandt bønderne i Rusland, men her det et spørgsmål, om den er så stor, at man vil bytte med det gamle regime. Bonden har her opnået det, han ønskede at komme i besiddelse af jorden. Grunden til misfornøjelsen bunder vel nok i de gentagne konfiskationer og i, at de unge mænd indkaldes til hæren. Noget ganske andet er forholdet i Sibirien. Her kendte man ikke noget til herremændenes vælde, her var det en temmelig velhavende bondestand, som på en endog hårdhændet måde blev et udbytningsobjekt for bolsjevikkerne. En gammel bonde har, som jeg kendte meget godt, har vel nok truffet det rigtige udtryk for i hvert fald størstedelen af den sibiriske bondestands sindelag, da han overfor en kommissær udtalte, at bolsjevikkerne jo bare en eneste gang kunne forsøge at gå tilbage på den anden side af Ural. Det ville falde dem vanskeligt atter at komme ind i Sibirien. Et par dage efter skete ham det bedste, som kunne ske, da han blev syg og døde. Han var endnu ikke begravet, da der kom en venlig indbydelse til ham om at indfinde sig hos de lokale myndigheder i Omsk, et besøg, som ville have fået en brat afslutning. Men hans udtalelse dækker vel nok de fleste sibiriakkers opfattelse og indeholder en selvbekrejdelse over, at de ikke mere energisk støttede den koltjakske regering. Men her var forholdet det samme, så snart der kom udskrivning af skat og værnepligtigt mandskab, var utilfredsheden der.

›Men om nogen væbnet rejsning fra bøndernes side vil der aldrig blive tale, derimod sikker om en passiv modstand, som giver sig udslag i, at bønderne nedsætter produktionen. Min gamle husbond, som før dyrkede halvtreds til tres desiatiner, <TJEK!> havde i fjor atten, i år tredive. Hos andre yngre bønder i den samme landsby var forholdet vel ikke så grelt, men det dyrkede areal var dog gået ned til omtrent halvdelen.

›Hertil er for en stor det også den af bolsjevikkerne førte skattepolitik medvirkende. I deres første regeringstid måtte bønderne udelukkende betale deres afgifter i naturalier. Der blev fastsat en afgift af hver desiatin dyrket land, af hvert husdyr og så videre, og denne afgift skulle betales med korn, uden hensyn til, hvordan høsten blev. Man så da mange steder, at bønderne måtte søge ind til byerne for der at fortjene så meget, at de kunne købe kornet til at betale skat med. Derfor måtte man snart lade denne form falde og indføre bestemmelse om, at den kunne betales med

penge. Skatten pålignes ikke efter den enkeltes faktiske indtægt, men fastsættes distriktsvis efter en beregnet middelafrøde. Men når høsten trods alle beregninger slår, ligger den beregnede indtægt langt over den virkelige. Da den så er endog meget stærkt stigende for større indtægter, så er denne beskatning, særlig da den hovedsagelig pålignes det dyrkede areal, en meget stærk faktor i at tilskynde bønderne til at nedsætte produktionen.

›Efter at den skattepligtige indtægt som før nævnt er beregnet, betales der af en skattepligtig indtægt på indtil årlig tyve rubler per mund to procent, fra tyve til tredive tre procent, fra tredive til fyrre fem procent, fra fyrre til halvtreds ti procent, fra halvtreds til tres sytten procent, fra tres til firs enogtyve procent, fra firs til hundrede treogtyve procent, og over hundrede femogtyve procent. Dog er de bønderne påliggende skatter år efter år blevet mindre; man har fået øjnene op for, at såvel regeringens som også landets fremtid beror på bondestanden. Kommunistiske principper vil aldrig få indpas i bondestanden, tværtimod har udviklingen vist, at udskiftningen af jord i eget eje er det, bonden ønsker. Og når denne først er gennemført, vil, omend langsomt, det russiske landbrug kunne oparbejdes. Andreas Peter Møller.

#VII. SKOLEFORHOLD

Hejmdal, 3. august 1926

›Theodor Andreasovitj Lichtner havde, da jeg i 1916 lærte ham at kende, været lærer og skolemester i omtrent alle tyske kolonier i en afstand af ca. to hundrede kilometer omkring Omsk, men altid kun for en kort tid ad gangen.

›Læreren var i de tyske kolonier den, der underviste i de fag, i hvilken undervisningen foregik på russisk. Da Katharina de Store indkaldte tyske landmænd, gav hun dem forskellige privilegier. Et af disse var retten til undervisning i deres modersmål og religionsfrihed. Skolemesteren var da læreren i tysk (to timer) og religion (fire timer ugentlig), desuden havde han almindeligt til opgave om søndagen at afholde en læsegudstjeneste, da præsten, hvis sogn ofte var to hundrede til trehundrede kilometer i omkreds, kun kom rundt i de enkelte landsbyer en gang om året. Det bemærkes, at der her er tale om tysk-evangeliske kolonister, bosatte i omegnen af Omsk, men forholdene har vel nok været de samme andre steder. I mange tilfælde var læreren og skolemesteren en og samme person.

›Theodor Andreasovitj var, da jeg lærte ham at kende, lige blevet valgt til lærer i Sosnovka, <TJEK!> hvor jeg havde opholdt mig et halvt års tid. Jeg havde i de lange vinteraftener dels for at tjene noget ekstra, dels for at få tiden til at gå, påtaget mig at give enkelte af børnene lidt ekstra undervisning. Han tilbød mig da at skaffe mig stillingen som skolemester, som han gerne ville give afkald på. Den rent formelle vanskelighed, at jeg var krigsfange, kom han udenom ved for tre flasker brændevin at skaffe mig et russisk pas. Jeg blev altså velbestaltet skolemester, og overtog undervisningen i tysk og religion og senere, da hans sygdom, han led af en uhelbredelig kærlighed til vodkaen, og, da den ikke var at få mere, til samositkaen, hjemmelavet brændevin, overtog jeg hele undervisningen og fik herved et indblik i russiske landsbyskoleforhold.

›De skolepligtige børns antal var ca. et hundrede og femogtyve, men da der ikke var skoletvang, har jeg endnu ikke oplevet, at de mødte allesammen på en gang. Undervisningsmaterialet, for så vidt man kunne tale om noget sådant, var meget uensartet. En mødte med en bibel, en med en salmebog, her en læsebog, der en gammel romanbog. Der holdtes kun skole i vinterhalvåret, så når de flittigste af børnene kunne bringe det så vidt, at de nogenlunde kunne læse og skrive, var der vel opnået, hvad der kunne opnås. I skolens protokol så jeg rigtignok, at den årlige skolerevision havde fundet skolen i god stand, undervisningen fyldestgørende, men i vinterens løb fik jeg lejlighed til at se en sådan skolerevision.

›En frostklar formiddag kørte en postslæde op foran skolebygningen. En pelsklædt herre steg ud og præsenterede sig som skoleinspektøren. Han blev budt indenfor, og da han var gennemfrossen, inviteret på en dram. Da den første flaske var tømt, blev vi enige om at lade børnene gå hjem, efter den anden indførtes revisionsresultatet i protokollen, og efter den tredje lagde han sig ned på gulvet til en velfortjent middagslur. Muligt har denne revision været lidt ekstra, endskønt det er meget sandsynligt, at den i hvert fald mange steder ikke har været meget bedre.

›En kendsgerning er det jo, at undervisningen og skoleforholdene blandt almuebefolkningen i Rusland stod uendeligt lavt. Endnu i 1907 var omtrent firs procent af den russiske befolkning analfabeter. Der fandtes da i hele riget 92.500 skoler med ca. 180.000 lærere og 5,7 millioner elever. I 1898 var der en skole for hver 1634 og en elev for hver otteogfyrre mennesker i Rusland. I 1907 havde forholdet bedret sig lidt, der var da en skole for hver 1634 og en elev for hver enogtredve

indbyggere. Antallet af analfabeter vekslede mellem 89,2 procent i guvernementet Karsk <TJEK!> og 44,9 i St Petersburg, hvor det stod lavest.

›Udgifterne til skolevæsenet var i 1907 ca. 90 millioner rubler. Det bør fremhæves, at i modsætning til almueundervisningen var de højere skoler meget godt ordnet.

›Bolsjevikkerne har udført et endog meget stort arbejde på en forbedring af almueundervisningen, selv om de opnåede resultater endnu ikke er særlig store.

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

<Olga Kameneva, 1883-1941, yngre søster til Trotskij, hustru til Kamenev. NKVD henrettede hende ved skydning i en skov ved Orjol>

ET INTERVIEW MED MADAME KAMENEV

›For at få lidt at vide om dette arbejde søgte jeg i Moskva en samtale med madame Kamenev, en søster til Trotskij, gift med den tidl. præsident for Moskva Sovjet, handelsminister Kamenev. Hun er formand for et stort privat kulturselskab, som søger at udvide den kulturelle forbindelse mellem Rusland og andre lande og ved foredrag og lignende at øge kendskabet til disse og på anden måde udføre et kulturelt arbejde. Foreningens ledelse har til huse i en stor fhv. patricierejendom som af regeringen er stillet til dens rådighed.

›Nu er det ikke sådan lige til at få en samtale med de travlt optagne bolsjevikiske førere, men takket være chefen for udenrigskommissariatets pressebureau lykkedes det mig at få en samtale med denne travlt beskæftigede, indflydelsesrige dame. Efter en kort ventetid førtes jeg gennem forskellige kontorer, hvor stærkt beskæftigede kontorister hamrede på deres skrivemaskiner, ind i det allerhelligste. Bag det store papirbedækkede skrivebord sidder en midaldrende dame af udpræget jødisk type, moderne med drengehår, og så videre. Hun rejser sig. Sekretæren, som har ført mig ind, præsenterer, og med en håndbevægelse beder hun mig sidde ned. Jeg udtaler ønsket om, at samtalen må blive ført på tysk, og endskønt det synes at falde hende vanskeligt, imødekommer hun mit ønske. Jeg beder hende fortælle lidt om det kulturelle arbejde, der er udført af den nuværende regering. Hendes kloge grå øjne hviler et øjeblik på mig, og efter at have beklaget den manglende kulturelle forbindelse mellem Danmark og SSSR fortæller hun beredvilligt om det arbejde, der er udført, idet hun dog betoner, at hun ikke vil være i stand til at give detaljerede oplysninger.

›Det, vi ganske særligt har haft vor opmærksomhed henvendt på, er at give folkets brede lag adgang til en bedre oplysning. Vi har oprettet børnehaver, hvor børn, hvis moder går på arbejde, kan bringes hen under betryggende tilsyn. Vi har oprettet børnehjem for mindre og optagelseshjem for større forsømte børn, hvis forældre under krigen og hungersnøden er gået bort. De får her undervisning og lærer at arbejde, således at de opdrages til gode statsborgere. Desuden har vi søgt at udvide og forbedre skolegangen for børn af almueklassen. Et stort arbejde er der gjort for at afvikle analfabetismen ved afholdelse af kursus for voksne, et arbejde, som endnu i en lang årrække vil fordre store anstrengelser.

›Desværre har de økonomiske forhold og andre tildragelser stillet sig hindrende i

vejen for hele dette arbejde, men vi har gode resultater at opvise. Jeg regner med, at i øjeblikket besøger omtrent 59,2 procent af børnene mellem otte og elleve år skolerne og jeg håber, at vi i 1933 er nået så vidt, at alle børn får tilstrækkelig undervisning.

›Indføres der skoletvang eller undervisningspligt?

›Nej, det hele skal opbygges på frivillighedens grundlag. Gennem agitation søger vi at gøre befolkningen opmærksom på fordelene ved en god oplysning.

›Hvorledes stiller befolkningen sig til Deres arbejde?

›Arbejdet mødes af befolkningen med en interesse, der er stigende, jo mere den ser, hvad arbejdet går ud på.

›Det er, indskyder jeg, en almindelig opfattelse, at der i skolerne drives politisk propaganda.

›Hun ser et øjeblik på mig: Vi søger på alle områder at give oplysning, således at børnene selv vil være i stand til at tage stilling til de forskellige spørgsmål.

›Hvordan er læreruddannelsen?

›Her arbejdes der også. De forhåndenværende lærerkræfter, som ikke alle tilfredsstiller de krav, der må stilles til dem, uddannes videre ved årlige kursus, og lidt efter lidt vil vi få uddannet en dygtig lærerstab.

›Til slut omtaler madame Kamenev det arbejde, der er gjort for at gøre biblioteksvæsenet mere tilgængeligt for folkets brede lag gennem oprettelse af læsestuer rundt omkring i byerne og på landet. Og endelig er der i byerne oprettet en række arbejderklubber, hvor arbejderne samles til gymnastik og anden idræt, foredrag og anden oplysning, også interessen for museer og lignende søges vakt.

›Og religionen?

›Stat og kirke er fuldstændig adskilte. Kirkerne er nationens ejendom, men de er overladt til menighederne til brug, og der lægges dem ingen hindringer i vejen hverken på den ene eller anden måde. Hun betonede, at undervisningen for de nationale mindretals vedkommende sker i deres eget sprog, således at de får det fulde udbytte af undervisningen.

›Efter at hun har meddelt mig, at jeg næste morgen kl. otte i Narkompros (folkekommissariatet for undervisningen) vil kunne få alle detaljerede oplysninger, som jeg måtte ønske, takker jeg hende for de velvilligt givne oplysninger, og audiensen er forbi. Andreas Peter Møller.

#SKOLELÆRER I RUSLAND

Når den årlige inspektion kom

Roskilde Dagblad, 4. august 1926

›Redaktør Andreas Peter Møller, Sønderborg, opholdt sig under krigen i flere år som krigsfange i Rusland, hvor han dels for at tjene noget og dels for at få tiden til at gå, formedelst tre flasker vodka blev udnævnt til velbestaltet skolemester i en landsby. Han fortæller (i DANNEVIRKE) om denne sin tid som lærer:

Undervisningsmaterialet var meget uensartet

›De skolepligtige børns antal var ca. et hundrede og tyve, men da der ikke var skoletvang, har jeg endnu ikke oplevet, at de mødte alle sammen på én gang. Undervisningsmaterialet, for så vidt man kan tale om noget sådant, var meget uensartet. En mødte med en bibel, en med en salmebog, her en læsebog, der en gammel romanbog. Der holdtes kun skole i vinterhalvåret, så når de flittigste af børnene kunne bringe det så vidt, at de nogenlunde kunne læse og skrive, var der vel opnået, hvad der kunne opnås. I skolens protokol så jeg rigtignok, at den årlige skolerevision havde fundet ”skolen i god stand, undervisningen fyldestgørende”, men i vinterens løb fik jeg lejlighed til at se en sådan skolerevision.

›En frostklar formiddag kørte en postslæde op foran skolebygningen. En pelsklædt herre steg ud og præsenterede sig som skoleinspektøren. Han blev budt indenfor, og da han var gennemfrossen, inviteret på en dram. Da den første flaske var tømt, blev vi enige om at lade børnene gå hjem, efter den anden indførtes revisionsresultatet i protokollen, og efter den tredje lagde han sig ned på gulvet til en velfortjent middagslur. Muligt har denne revision været lidt ekstra, endskønt det er meget sandsynligt, at den i hvert fald mange steder ikke har været meget bedre.

#VIII. SKOLEFORHOLD

Hejmdal, 7. august 1926

›Forsynet med en anbefaling fra madame Kamenev indfandt jeg mig så dagen efter i kulturministeriet, hvor elskværdige embedsmænd gav de mere detaljerede oplysninger om det arbejde, som er udført på folkeoplysningens område. Der er oprettet børnehaver, hvor mødre, som går på arbejde, kan anbringe deres børn under betryggende opsig. Den første januar 1925 fandtes der i alt 1145 sådanne børnehaver med lærerkræfter og 60.002 børn.

›Fra det syvende år kan børnene besøge de almindelige skoler. Af disse fandtes ved årets begyndelse 99.444 med 244.779 lærere og 9.333.366 elever. Størstedelen af disse elever besøger de første skoleklasser, men altså som årene går, vil de større børn gå over i de andre klasser. Krigsårene og de efterfølgende borgerkrige har kostet en mængde menneskeliv. En kender af de russiske forhold mente, at ca. fjorten procent af den russiske befolkning er blevet offer for disse års begivenheder. Utallige er de børn, som i disse år har mistet deres forældre. For dem er der oprettet optagelses- og opdragelseshjem, i alt 4.071 med 23.578 lærere. I alt er der i disse hjem optaget 333.380 børn. De får her undervisning i de almindelige skolefag. De lærer her at arbejde. Foruden dette er der gjort et stort arbejde for at modarbejde analfabetismen blandt de voksne ved afholdelsen af kursus. I alt er der i det forløbne år afholdt 41.692 kursus, som hvert har været besøgt af gennemsnitligt et halvt hundrede deltagere.

›Endelig er der gjort et stort arbejde for at gøre bibliotekerne mere tilgængelige for den store del af befolkningen. Der er oprettet biblioteker og læseværelser rundt om i de forskellige byer og enkelte steder endog på landet. I byerne er der oprettet arbejderklubber, hvor arbejderne samles for at drive sport, til foredrag og anden underholdning. Også for den faglige uddannelse er der gjort meget. Der fandtes første januar 1925, femhundrede og fire tekniske skoler med 61.064 studerende, treogtyve landboskoler med 23.804 elever. To hundrede og niogfyrre socialøkonomiske skoler med 44.328 elever, to hundrede og atten pædagogiske læreanstalter med 36.179 elever.

›Foruden disse skoler og anstalter fandtes der seksogfirs universiteter og højskoler med 113.116 studenter. Endelig er der oprettet en række arbejderfakulteter, som har til opgave at forberede personer af arbejderklassen til universitet eller faghøjskoler. Ved disse arbejderfakulteter studerer arbejdere og bønder over atten år samtidig med at de passer deres arbejde. Skolerne er dels dagskoler, dels aftenskoler, de er

inddelte i tekniske, socialøkonomiske, biologiske og pædagogiske kursus. Studenter, som har absolveret arbejderfakultet, optages uden nogen videre eksamen på universiteterne eller de hermed ligestillede højskoler.

›Af disse arbejderfakulteter fandtes der den første januar femogtres, heraf otte aftenskoler og fjorten dagskoler med aftenundervisning. De studerendes antal var 31.731, hvoraf 66,6 procent tilhørte arbejderstanden og 24,5 procent bondestanden. 38,7 procent tilhørte det kommunistiske parti. 33,4 procent tilhørte det såkaldte leninistiske-kommunistiske ungdomsforbund. Dog skal det her bemærkes, at man ved disse statistiske opgørelser <hvorfra er den statistik?> regner folk med til bondestanden, som længe ikke har haft noget med den at gøre. Der gør sig her det samme forhold gældende, som jeg omtalte i artiklen om landboforhold. Også fabriksarbejderen bibeholder i mange tilfælde sin tilknytning til jorden, til bondestanden. Kalinin regner sig således også som hørende til eller udgået af bondestanden, endskønt han vel aldrig har været bonde.

›En anbefaling fra madame Kamenev gav mig ligeledes adgang til en af de omtalte arbejderklubber. Denne klub havde til huse i et stort nationaliseret etablissement. Der var her anlagt golf-, tennis- og fodboldbaner, der var lejlighed til at drive gymnastik og anden idræt. I et stort træskur var der installeret en kino, der var en stor foredragssal med scene, hvor der kunne opføres teaterstykker. Rundt omkring i haven, ved de forskellige restaurationsborde var der anbragt højtalere. Her sad de ældre medlemmer af klubben ved et glas te eller øl og hørte efter radioforedrag og koncert. Dog havde jeg ved besøget en fornemmelse af, at det ikke var den store brede arbejderbefolkning, som her færdedes. Desuden er der, som allerede nævnt, gjort meget for at gøre museerne tilgængelige for det brede publikum og vække interessen for museumssagen, ligesom mange af de gamle bygninger er fredede. Det kan således bemærkes, at på spidsen af to af de højeste i Kreml ser man endnu de store, forgyldte dobbeltørne, dem har man af arkitektoniske grunde ladet sidde.

›De besøgende på museerne samles i grupper, som af fagmænd bliver ført rundt i museerne og modtager en almenforståelig forklaring af de ting, de ser.

›Der er således ingen tvivl om, at der på dette område udføres et stort arbejde fra bolsjevikernes side, selv om det billede, der er tegnet af madame Kamenev sikkert er alt for lyst. Ligeledes vil jeg mene, at hele dette arbejde har en politisk baggrund, at der drives politisk propaganda i skolerne. Ganske særligt er dette vistnok tilfældes i de kursus, som afholdes omkring i landet for at likvidere analfabetismen, ligesom der også holdes stærkt på, at lærernes politiske anskuelse er vaskeægte. Ved samtaler med bønderne får man indtrykket af, at der ude på landet hersker stor utilfredshed

med eller rettere mistillid til det bolsjevikiske skolesystem. For en stor del bunder denne mistillid måske nok i, at regeringen har taget religionen, som er dybt rodfastet i den russiske befolkning, og da ganske særligt i bondebefolkningen, ud af skolen; men dernæst er vel nok den politiske påvirkning, som udøves gennem skolerne, en påvirkning, som må blive større efter alt som skoleplanerne føres ud i livet. Grunden til bøndernes utilfredshed eller mistillid.

›Der er også på dette område foretaget en udjævning. Man har søgt at give almueklassen den samme adgang til en skoleuddannelse, som tidligere udelukkende var forbeholdt overklassen. Den hertil nødvendige forbedring af almueundervisningen har man endnu ikke nået at gennemføre, men der er vel ingen tvivl om, at den højere undervisning, de højere skoler, nu er betydelig dårligere end før. Man vil ved den ovenfor efter undervisningsministeriets materiale gengivne oplysning om de studerendes sindelag have lagt mærke til, at over femoghalvfjerds procent af disse var kommunister. Efter min mening er dette tal alt for lavt. De studerende på de højere skoler vil omtrent alle være kommunister, idet der ellers både på den ene og anden måde vil blive lagt dem hindringer i vejen, således at de ikke vil kunne fortsætte deres studium.

›Hvad de såkaldte arbejderfakulteter angår, da er det vel tvivlsomt, om de vil have nogen betydning, udover den politiske. Det skulle jo synes umuligt, at arbejderne uden nogen som helst anden forberedelse gennem de omtalte kursus vil kunne blive tilstrækkeligt uddannede til med udbytte at besøge universitetsforelæsningsne.

›Ligeledes vil det sikkert være endog meget tvivlsomt, om bolsjevikkerne vil nå deres mål, indtil 1933 at få almueundervisningen udvidet sådan, at indtil da alle skolepligtige børn kan få undervisning. Det vil, alene af økonomiske grunde, være vanskeligt, i de år, at udvide både skolerne og lærerpersonalet tilstrækkeligt til, at dette kan nås. Dertil kommer, at der vel næppe overalt, i hvert fald på landet, er så stor interesse for skolespørgsmålet, som madame Kamenevs udtalelser lader formode.

›Men hvorefter alt er: der er vel ingen tvivl om, at der på dette område arbejdes ihærdigt. Andreas Peter Møller.

<FINIS>